

Erzsébet császárné (Sisi) debreceni fogadtatása 1857-ben¹

Gliga Evelin

angol nyelv és történelem szakos középiskolai tanár, doktoranda,
Debreceni Egyetem

Ferenc József uralkodása kezdeti éveiben/évtizedeiben olyan problémákkal szembesült, mint az 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc, az orosz cárral való kényszerű kapcsolat egyre aggasztóbbá válása, vagy éppen III. Napóleon és az olasz egységmozgalom törekvései. Az ifjú uralkodónak olyan problémákkal kellett megküzdenie, amelyek kimenetelétől a birodalom egysége függött. Országaihoz és lakosaihoz fűződő kapcsolatát utazásokkal kívánta szorosabbá vonni. Ilyen célt szolgált 1857-es magyarországi útja is, amelynek során Debrecen is felkereste. Ezzel az úttal foglalkozom jelen tanulmányomban, különös figyelmet fordítva a korábban még magyar földön nem járt Erzsébetre és a személyiségéből fakadó hatásokra, főként annak tekintetében, hogy változtathatott-e jelenléte bármit az uralkodó és a birodalom megítélésén.

Az utazás előzményeit mind a nemzetközi helyzet, mind Erzsébetnek az 1850-es években a bécsi udvarban betöltött szerepe befolyásolta. 1857-ben a kettő bizonyos pontokon összekapcsolódott egymással.

1856-ra lezárult a krími háború, amely átrendezte a hatalmi erőviszonyokat. Oroszország háttérbe szorult Franciaországgal szemben, s megrendült Ausztria és Oroszország viszonya is, ami a poroszoknak kedvezett.² A francia előretöréssel pedig az olasz egységre irányuló törekvés is szilárdabb alapokra került, hiszen III. Napóleon a krími háborúban katonákat kapott a Szárd-Piemonti Királyságtól, amely szívességet az olasz egységmozgalom támogatásával hálált meg. Az olasz nemzet kialakításának egyetlen akadályozó tényezője tehát az osztrák birodalomhoz tartozó Lombardia és Velence maradt. Ferenc József szilárdan hitte, hogy hatalmát képes erős katonai fellépéssel megtartani.³ Ugyanakkor a birodalom számára hatalmas pénzügyi teher volt a nagy létszámú katonaság

¹ Erzsébetet (Sisit), akinek neve a magyar közvéleményben Erzsébet királynéként őrződött meg, 1857-es magyarországi útján mind a magyar, mind a német üdvözlésekben következetesen császárnéként köszöntötték. Nem előlegezték meg neki a királyné címet, amit törvényesen csak férje 1867. évi koronázásával nyerhetett el.

² Schrek Katalin: A bécsi kongresszus és az európai rend fenntartása 1914-ig. In: Bárány Attila–Barta Róbert–Györkös Attila–Pósán László–Schrek Katalin–Takács Levente: Nemzetközi kapcsolatok története. Printart-press, Debrecen, 2020. 200–205.

³ Hamann, Brigitte: Erzsébet királyné. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019. 109.

fenntartása. Ezek a gondok pedig már 1854-ben világosan látszottak, és odáig fajultak, hogy végül az állami vasutak egy részét el kellett adni.⁴

Mindezekon felül Ferenc Józsefnek a családon belüli gondokkal is meg kellett küzdenie, mivel felesége és anyja – még nem olyannyira nyíltan, mint a későbbi idők során – „*állóháborút vívtak*” egymással. Az 1850-es évek nézetkülönbségei leginkább a császári pár gyermekeinek neveltetéséről és az anyós, Zsófia főhercegné felettük gyakorolt befolyásáról, illetve Erzsébetnek a neveltetéséből fakadó hiányosságairól szóltak. Az ingatag itáliai helyzet megkívánta a császár személyes jelenlétét, Erzsébet viszont nem volt hajlandó férjét magára hagyni. Ugyanakkor a gyermekeitől sem akart elszakadni, akik közül a nagyanyjáról elnevezett Zsófiát – sok veszekedés árán ugyan –, de már 1856-ban magával vitte az olasz útra,⁵ majd 1857-ben mindkét gyermekkel (Zsófia, Gizella) indult férje magyarországi körútjára. A magyar utat az anyós, Zsófia főhercegné egyáltalán nem tartotta kisgyermekeknek valósnak, mert féltette őket az olyan betegségektől, mint a korábban dúló kolera.⁶ Ezenfelül Zsófia főhercegnének alapvetően rossz véleménye volt mindenről, ami magyar, főként azért, mert nem tudta megbocsátani, hogy szeretett „*Franziját*” egy magyar kése sebezte meg.⁷ Ha élhetünk Supka Géza találó hasonlatával a bécsi udvarban tehát Erzsébet és Zsófia között az évtizedek alatt a „*Krimhilde-legenda*” látszott megelevenedni.⁸

Az 1857-es magyarországi látogatás talán még fontosabb az itáliai útnál, azonban a közhangulat egyenes arányban volt rosszabb az ottaninál. A magyarság nem vette jó néven a birodalom centralizációs törekvéseit, a magyar alkotmány eltörlését és az 1848–1849-es következményeket.⁹ Mindazonáltal az út szükségszerű volt. Alexander Bach báró, belügyminiszter szerint a Duna vonalán kialakított erős osztrák jelenlét súlyozottan fontos III. Napóleon, Oroszország és Poroszország törekvéseivel szemben.¹⁰ A korábbi pozitív velencei tapasztalatokból kiindulva pedig a belügyminiszter szorgalmazta, hogy a császárné magával ragadó és elbűvölő személyiségére alapozzák a magyarokkal való kapcsolat javításának tervét.¹¹

⁴ Gonda Imre–Niederhauser Emil: *A Habsburgok*. Gondolat, Budapest, 1977. 207.

⁵ Corti, Egon Cäsar: *Erzsébet: A királyné hátrahagyott iratai, leányának naplója és egyéb eddig ismeretlen naplók és feljegyzések alapján*. Révai, Budapest, 1935. 54–60.

⁶ Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris, Budapest, 2005. 400. – Ferenc József ellen 1853. február 18-án Bécsben Libényi János követet el sikertelen merényletet.

⁷ De Cars, Jean: *Ferenc József és Sisi*. Helikon, Budapest, 2019. 89.

⁸ Supka Géza: *Habsburg-krónika*. Helikon, Budapest, 1986. 387.

⁹ Hamann, 113.

¹⁰ De Cars, 88.

¹¹ Uo. 89.

Május elején érkezett a császári pár gyermekeikkel és teljes kíséretükkel Budapestre, ahol eredetileg május 12-éig tartózkodtak volna, de a főhercegnők betegsége miatt átírták a programot és május 22-éig a fővárosban maradtak.¹² Erzsébet a magyarországi látogatás során – későbbi szokásával ellentétben – maradéktalanul eleget tett reprezentációs kötelességeinek, amivel rokonszenvet váltott ki. A budai várban adott bálon például a magyar arisztokrácia csak mérsékelt lelkesedést mutatott, látniuk kellett azonban, hogy a császárné őszinte nyíltsággal közeledett feléjük és örömmel fogadta bókjaikat, táncfelkéréseiket.¹³ Erzsébet lovaglótudásával is megnyerte magának a magyarokat, amiről a Katholikus Néplap tudósításának részletét érdemes elolvasni: „*Császárné Ő Felsege lóháton volt jelen a csapatokszemlénél s a hadmiveleteknél s ezen reánk nézve új megjelenése által általános csodálatot gerjesztett.*”¹⁴

Az utat azonban az újratervezett program ellenére ismét meg kellett szakítani a kis Zsófia főhercegnő május végén bekövetkező halála miatt. A két kisgyermek, Zsófia és Gizella már a fővárosba érkezést követően megbetegedett, de az udvari orvos, Seeburger – Ferenc József 1857. május 19-én kelt levele szerint – elbogatellizálta a helyzetet. Tette mindezt annak ellenére, hogy a kis hercegnő lázas volt, vért hányt és ürített napokon keresztül.¹⁵ A magyar sajtó folyamatosan tudósított a gyerekek állapotáról, hol jobb, hol rosszabb híreket közölve.¹⁶ Seeburger doktor nyugtatása miatt a császári pár elindult országjáró körútjára és 1857. május 28-án el is jutottak egészen Debrecenig.¹⁷

Debrecen a sajtóközlemények tanúsága szerint várta, hogy a császári pár a városba látogasson. A Budapesti Hírlap 1857. március 3-án kelt tudósítása alapján Debrecen „(...) olyan város, melynek dynastiai érzelméről századok óta becses emlékek tesznek bizonyosságot (...)”, viszont kitűnik a cikkből, hogy leginkább Erzsébetet szerették volna látni, és mint a hon anyját megajándékozni a város terményeivel és ipartermékeivel.¹⁸ Azt várták Erzsébettől, hogy foglalja el a császár mellett a megérdemelt helyét és legyen a magyarok gyámolítója, a hon anyja, aki átéri a magyar nemzet gondját-baját és változásokat eszközöl számukra a császárnál. Debrecen esetében pedig különösen fontos lett volna a császárné közbenjárása, hiszen az udvar nem feledhette, hogy 1849. április 14-én itt

¹² Manhercz Orsolya: *Ferenc József 1857-es utazása a Times hasábjain*. In: Magyar Könyvszemle (2009:1.) 47–48. Lásd még az átírt programot: Katholikus Néplap, 1857. május 11.

¹³ Hamann, 114.

¹⁴ Katholikus Néplap, 1857. május 13.

¹⁵ I. Ferenc József: *Drága Mama: Ferenc József levelei édesanyjához*. Szépmíves, Budapest, 2019. 230–232.

¹⁶ Lásd: Pesti Napló, 1857. május 30 / Pesti Napló, 1857. május 24.

¹⁷ Manhercz, 48.

¹⁸ Budapesti Hírlap, 1857. március 4.

mondták ki a Habsburg-ház trónfosztását. Mindazonáltal ezt a „vétket” a város igyekezett a lehető legkülönbözőbb módokon ellensúlyozni, így például Ferenc József 1852-es magyarországi útjának emléktáblát állítottak a Református Kollégiumban, de a debreceni polgármester 1854-ben személyes jelenlétével is megtisztelte a császár és a bajor hercegnő esküvőjét.¹⁹ Így nem meglepő módon a város vezetése igyekezett főként Erzsébetet elkápráztatni. Fogadást adtak az ifjú császárné és Ferenc József tiszteletére, akiket Albrecht főherceg is elkísért. Debrecen polgármestere Csorba János – akit kinevezéssel és nem választással juttattak polgármesteri címéhez –, megajándékozta a császárt két hortobágyi csikóval, a császárné pedig aranyozott pártát kapott a debreceni hölgyektől.²⁰ Az utat azonban sürgősen meg kellett szakítani, mert a császári pár gyermekük haláltusájáról kapott értesítést. Ehhez a rohamtempóban véghezvitt visszaúthoz kapcsolódik Debrecen egyik anekdotája is, amely remekül szemlélteti a lakosság érzelmeit és hozzáállását a császárhoz. A császári pár a város híres ötösfogatával hajtatott keresztül a Hortobágyon, a bakon *Kallós Pista*, a város első kocsisa ült. Az út során azonban volt egy szakasz, ahol a tapasztalt kocsis tudta, hogy gyorsan nem lehet áthajtani. Ferenc József viszont utasította volna Kallós Pistát, hogy igyekezzen.

- *Vágjon a lovak közé, kiáltotta egy főtiszt*
 - *Nemén, – tagadólag rázva meg fejét.*
 - *Ha nem hajt gyorsabban, leszállítatom, – kiáltotta a király.*
- Kallós Pista mérgesen hátrafordult:*
- *No, no csak nem teszi. Vittem én már nagyobb urat is.*

Ferenc József kérdésére pedig az is kiderült, hogy a „*nagyobb úr*” nem volt más, mint Kossuth Lajos.²¹

A kis Zsófia főhercegnő halála után a császári pár természetesen megszakította körútját és hazatért Bécsbe. A magyar közvéleményről el lehet mondani, hogy általánosan osztozott az uralkodópár gyászában.²² A *Religio* 1857. június 3-án kiadott számában a címlapon szerepel a főhercegnőről szóló gyászír ki egészítve azzal, hogy „(...) *Nem egyedül ők a bánkódók* [ti. a császári pár]. *A Budavár ormairól szétszárnyaló hír általános benső és tiszteletteljes részvétet idézett elő a fölséges szülék iránt az egész honban.*”²³ Erzsébetet lányának halála

¹⁹ Orosz István: *Magyarország és Debrecen a protestáns pátenis idején*. In: Orosz István: *A főnix és a bárány városa*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2015. 105.

²⁰ Budapesti Hírlap, 1890. augusztus 31.

²¹ Budapesti Hírlap, 1890. augusztus 31.

²² Corti, 65.

²³ *Religio*, 1857. június 3.

sokkal jobban megbénította, mint a császárt, akit kötelességtudásra neveltek. A császárné, akit nem kötöttek ilyen elvek, teljes szívével gyászolta gyermekét, és átadta magát a rá későbbiekben is oly jellemző magánynak, depressziónak és a világtól való elvonulás iránti váagnak.²⁴ Ferenc József azonban ígéretet tett, hogy folytatja körútját és visszatér felmérni az ország állapotát, ezúttal azonban már felesége nélkül. A császárné jelenlétének híján a császár visszatérése nem hozta meg a várt sikereket. Mindazonáltal Ferenc József ekkor már nem viselkedett annyira ridegen a magyarokkal szemben, mint korábban.²⁵

A Magyarországra visszatért császár körútja során újra ellátogatott Debrecenbe. Jelenlétében avatták fel a Szolnok-Debrecen vasútvonalat. A vonal kijelölését az osztrák kormány 1853 júniusában rendelte el. A földmunkálatok viszonylag hamar, már 1855-ben befejeződtek, amelyhez a vidék munkásai is hozzájárultak, mind munkaerejükkel, mind pedig igásállataikkal. Tulajdonképpen ez a vonal volt a Bach-korszak első befejezett vasútépítési munkálata, amelynek fenntartója az állam után először a Tiszavidéki Vasút-Társaság lett.²⁶ A Budapesti Hírlap 1857. november 22-i számának hivatalos része arról szólt, hogy a vasútvonal magánkézbe került. Az első engedélykérő pedig nem más volt, mint gróf Andrássy György, illetve a hozzá társuló arisztokraták, mint Esterházy Pál herceg, gróf Zichy Ferenc, gróf Apponyi György vagy éppen gróf Wenkheim Antal.²⁷

A Szolnok-Debrecen vasútvonal mentén és közelében élők pozitívan fogadták a pálya létesítését. A Budapesti Hírlap 1857. november 22-én kelt cikkében Galgóczy Károly arról írt, hogy a vasút létesítése az osztrák kormány részéről hiányt pótol. A cikkből az is kitűnik, hogy Magyarország lakossága hogyan is vélekedett a helyzetről. A szerző hangsúlyozta, hogy a vasútvonal a vártnál egy évvel korábban készült el, és ezt csak és kizárólag a magyar nemzet vitte véghez. Debrecen szemszögéről is véleményt formált az író, hiszen azt mondta, hogy három dolog miatt volt fontos a vasút mihamarabbi létesítése. Egyrészt a térségből hiányzott a jó közlekedés lehetősége, másrészt így Debrecen – az Alföld központja – végre képes kapcsolatot létesíteni Pesttel, harmadrészt pedig ezt a vasutat Magyarországon magyar társulat hozta tető alá, amit rendkívül fontos ténynek tartott. Negyedik pontként talán még azt is hozzá lehetne tenni, hogy a vasútvonal létesítésével Debrecen és a környező települések esélyt kaptak nem-

²⁴ Hamann, 115.

²⁵ Corti, 65.

²⁶ Szmazsenka Ernő: *Bihar vármegye vasútjai*. In: Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai: Bihar vármegye és Nagyvárad*. 271. Link: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/tartalomjegyzek.html> (Letöltve: 2021.05.04.)

²⁷ Budapesti Hírlap, 1857. november 22. Hivatalos rész.

csak arra, hogy mezőgazdasági terményeikkel kereskedhessenek, hanem arra is, hogy fejlesszék az iparukat.²⁸

A vasút átadása során a császárné iránti megbecsülés – annak ellenére, hogy személyesen nem vett részt a magyarországi körút második felvonásában – mégis érzékelhető volt a lakosság körében. A vasúti szakasz avatási ünnepségét szándékosan a névnapjára, azaz november 19-ére időzítették, a városban felállítottak egy virágfüzérékkel díszített kis pavilont is, amelyben a császáré mellett az ő képmása is ott állt. Ugyanakkor a polgármester beszédében külön kérte Ferenc Józsefet, engedje meg a város számára, hogy az Erzsébet napot úgy ünnepeljék meg, mint a császárné névnapját.²⁹ A köszöntő vége így hangzott: „(...) *Isten tartsd meg legkegyelmesebb Urunkat, Császárunkat, Királyunkat, tartsd meg Erzsébet Császárnénkat, Királynénkat e magyar hazának is kegyelemteljes anyját.*”³⁰ A november 19-ről szóló tudósítások pedig szinte kivétel nélkül arról szóltak, hogy a császárné névnapjának tiszteletére milyen eseményeket, ünnepségeket rendeztek. Természetesen nem ment csodaszámba, hogy az ország uralkodónéjának névnapját megünnepelték, főként annak tükrében, hogy ismerjük a dinasztia felé irányuló (ellen)érzéseket. Azonban több olyan momentum is fellelhető ezekben az eseményekben, amelyekből világosan látszik, hogy a magyar nép kedvelte császárnéját, illetve, hogy Erzsébet rövid tartózkodása ellenére képes volt rokonszenvet ébreszteni a lakosságban. Ennek más városokban is észlelhetjük tanújelét. Gyulán például az újra alakuló kaszinó egyesület beiktatását időzítették a császárné névnapjára. A fogadáson elhangzott tósztt után pedig felcsendültek a velencei úton egyszer sem hallott „*éljenek*”. Sopronban viszont még november 18-án tartottak színházi előadást a császárné tiszteletére, amely eseményen bizonyos Brand kisasszony verset szavalt. A közönség az utolsó sorokat üdvrivalgással egybekötve ismételte a kisasszonnyal: „*Hoch lebe unsere geliebte Kaiserin Elisabeth*”, azaz „*Éljen szeretett Erzsébet császárnénk.*”³¹ Felmerül a kérdés, hogy mennyi német és császárpárti volt jelen ezeken az eseményeken, azonban az tagadhatatlan, hogy már a május eleji megérkezés után a magyarok Ferenc József minden intézkedését Erzsébet közbenjárásának tudták be. Így például az ifjú császárnénak tulajdonították a május 9-én kihirdetett amnesztiát is, amely megkönnyítette a politikai száműzetésben lévők hazatérését.³²

Összességében elmondhatjuk a császári pár 1857-es utazásáról, hogy nem volt felhőtlen, figyelembe véve a tragédiát, amely a családot sújtotta. Azonban már ekkor látszott egy halvány reménysugár arra, hogy a magyarok Erzsébetben szövetségre lelhetnek, hiszen a császárné egyfelől megmutatta, ha akarja, ér-

²⁸ Budapesti Hírlap, 1857. november 22.

²⁹ Budapesti Hírlap, 1857. november 21.

³⁰ Budapesti Hírlap, 1857. november 21. Nem hivatalos rész.

³¹ Budapesti Hírlap, 1857. november 21. Nem hivatalos rész.

³² Hamann, 114.

vényesíteni tudja akaratát mind férje, mind anyósa felett, másfelől képes volt az országgal megláttatni, hogy az uralkodó család nem csak csupa ridegségből és szabályokból áll. Ugyanakkor Zsófia haláláról – ami megtörte a fiatalasszonyt –, mégis elmondható, hogy pillanatnyi és törékeny békét, ápolásra szoruló kapcsolatot hozott létre Erzsébet és a magyarok között. Hiszen a magyarok a tragédia mögött nem azt látták, amit az osztrákok – akik szerint a császárné szenvedélyes természete, makacssága és dacossága okozta a gyermek halálát –, hanem egy szerető anyát, aki nem csak gyermekei, de egyszer a haza anyjává is válhat.

Felhasznált irodalom

Források:

- Budapesti Hírlap, 1857. március 4.
Budapesti Hírlap, 1857. november 21., 22., 1890. augusztus 31.
Katholikus Néplap, 1857. május 11., május 13.
Pesti Napló, 1857. május 24., május 30
Religio, 1857. június 3.

Monográfiák és tanulmányok:

- Corti, Egon Cäsar: Erzsébet: *A királyné hátrahagyott iratai, leányának naplója és egyéb eddig ismeretlen naplók és feljegyzések alapján*. Révai, Bp. 1935.
De Cars, Jean: *Ferenc József és Sisi*. Helikon, Budapest, 2019.
I. Ferenc József: *Drága Mama: Ferenc József levelei édesanyjához*. Szépműves, Budapest, 2019.
Gergely András (szerk.): *Magyarország története a 19. században*. Osiris, Budapest, 2005.
Gonda Imre – Niederhauser Emil: *A Habsburgok*. Gondolat, Budapest, 1977.
Hamann, Brigitte: *Erzsébet királyné*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019.
Manhercz Orsolya: *Ferenc József 1857-es utazása a Times hasábjain*. In: Magyar Könyvszemle (2009:1.) 47–64.
Orosz István: *Magyarország és Debrecen a protestáns pártok idején*. In: Orosz István: *A főnix és a bárány városa*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2015. 103–108.
Schrek Katalin: *A bécsi kongresszus és az európai rend fenntartása 1914-ig*. In: Bárány Attila – Barta Róbert – Györkös Attila – Pószán László – Schrek Katalin – Takács Levente: *Nemzetközi kapcsolatok története*. Printart-press, Debrecen, 2020. 182–223.
Supka Géza: *Habsburg-krónika*. Helikon, Budapest, 1986.
Szmazsenka Ernő: *Bihar vármegye vasútjai*. In: Borovszky Samu: *Magyarország vármegyéi és városai: Bihar vármegye és Nagyvárad*.

Link: <https://mek.oszk.hu/09500/09536/html/tartalomjegyzek.html>